

УДК 338.43:338.43

JEL Classification: Q1, Q17, Q18

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201903006>

*М.І. ПУГАЧОВ, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН*

Розвиток зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами

Мета статті - дослідити сучасні тенденції зовнішньої торгівлі України та здійснити прогноз подальшого розвитку торговельно-економічного співробітництва, визначити перспективні ринки збуту вітчизняної агропродовольчої продукції.

Методика дослідження. Основою дослідження є системний підхід до оцінки перебігу ситуацій, що виникали на світовому ринку агропродовольчих товарів. Використано історичний та аналітичний методи при формуванні та аналізі аналітичних матеріалів, а також порівняльний метод для оцінки його результатів.

Результати дослідження. Дослідження відбиває авторський погляд на сучасний процес розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами в Україні. Проаналізовано тенденції розвитку торгівлі агропродовольчими товарами між країнами, визначено основні проблемні моменти подальшого нарощування експорту та обґрунтовано напрями взаємовигідного співробітництва у майбутньому, які забезпечать отримання економічних вигід українськими товаровиробниками.

Елементи наукової новизни мають запропоновані напрями розвитку українського експорту та розвитку взаємовигідної співпраці в аграрній сфері економіки.

Практична значущість. Вказані підходи можуть бути використані органами державної влади при плануванні майбутніх прогнозних балансів попиту та пропозиції для основних груп аграрної продукції та прогнозуванні розвитку економіки. Табл.: 4. Рис.: 1. Бібліогр.: 11.

Ключові слова: аграрна економіка; зона вільної торгівлі; міжнародна інтеграція; продовольство; сільське господарство; прогноз; ринок; розвиток.

Пугачов Микола Іванович - доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН, заступник директора з наукової роботи, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)
E-mail: avtor05@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7507-5870>

Постановка проблеми. Міжнародна економічна інтеграція, зокрема створення зон вільної торгівлі, активізували процеси входження українських товаровиробників у світові та регіональні ринки. Як наслідок, Україна стає провідним світовим експортером агропродовольчої продукції. Подальше нарощування вітчизняного експорту потребує аналізу та систематизації сучасних тенденцій зовнішньої торгівлі, прогнозу розвитку торговельно-економічного співробітництва країн на основі застосування ефективних інструментів обробки інформації та моделювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню міжнародної економічної інтеграції як важливої складової подальшого розвитку вітчизняної економіки та пошуку

шляхів підвищення її ефективності присвячено роботи багатьох науковців. Так, проблеми міжнародної інтеграції України та підвищення на її основі ефективності сільського господарства досліджуються у наукових працях О.Г. Білоруса, В.І. Власова, П.Т. Саблука [1], Т.О. Зінчук [3], І.Г. Кириленка [4], Ю.О. Лупенка [5]. Вони переважно розглядають процеси інтеграції України як форму здійснення зовнішньоекономічної політики в аграрній сфері на основі раціонального використання експортного агропродовольчого потенціалу.

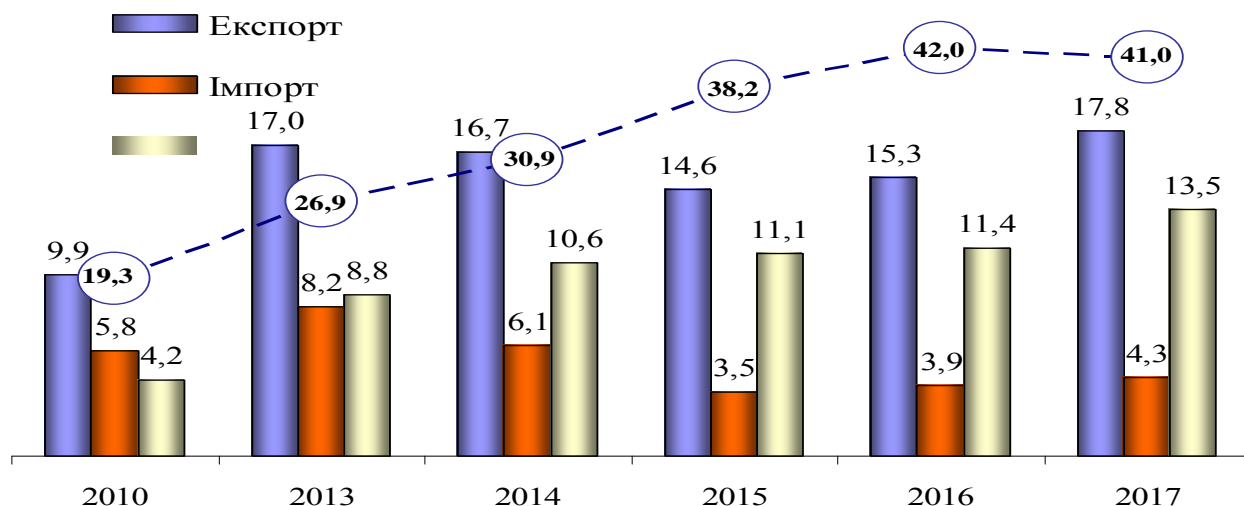
Незважаючи на значну кількість праць з цієї проблематики, дослідження перспектив розвитку аграрного сектору економіки України на сучасному етапі інтеграції є актуальним. На засадах наукового доробку дослідників постає потреба системного опрацювання проблеми подальшого розвитку та функціонування зон вільної торгівлі за учас-

ті України в умовах нарощування експорту, формування нової інституційної системи та підтримки сільського господарства тощо.

Мета статті - дослідити сучасні тенденції зовнішньої торгівлі України та здійснити прогноз подальшого розвитку торговельно-економічного співробітництва, визначити перспективні ринки збуту вітчизняної агропродовольчої продукції.

Виклад основних результатів дослідження. Україна є однією з провідних країн світу щодо виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства. Вітчизняні виробники не тільки повністю забезпечують

багатьма видами агропродовольчої продукції (товарні групи 01-24 УКТ^{ЗЕД}) населення країни, а й експортують надлишки за кордон, нарощуючи свою присутність на зовнішніх ринках (рис.). Так, якщо у 2010 р. з України експортовано сільськогосподарської продукції та продовольства на 9,9 млрд дол. США, у 2013 р. - 17,0 млрд дол., то в 2015-2016 рр. обсяг експорту агропродовольчої продукції становив 14,6-15,3 млрд дол. США. У 2017 р. з України було експортовано продукції на 17,8 млрд дол. США. При цьому сальдо зовнішньоторговельного балансу зросло більш як удвічі й досягло 13,5 млрд дол. США.

Динаміка зовнішньої торгівлі України сільськогосподарською та продовольчою продукцією, млрд дол. США

Джерело: Сформовано за даними Державної служби статистики України [2].

За підсумками 2018 р. експорт агропродовольчої продукції (групи 1-24 УКТ^{ЗЕД}, а також казеїн, альбуміни, шкури, хутро, вовна та ін.) становив 18,8 млрд дол. США, імпорт - 5,5 млрд дол., що забезпечило позитивне сальдо майже у 13,4 млрд дол. США. Тобто обсяг експорту вітчизняної агропродовольчої продукції у минулому році став рекордним. При цьому частка цієї продукції в загальному експорті країни становила 39,8%.

Основними передумовами розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні є лібералізація та вступ до Світової організації торгівлі (СОТ), відміна державної монополії на зовнішню торгівлю, збільшення кількості суб'єктів зовнішньоекономічних відносин. Із набуттям членства в СОТ Україна отримала більший рівень доступу до ринків сільськогосподарських товарів і продовольства інших країн, для захисту торговельних інтересів вітчизняних товаровиробників на зовнішніх ринках і залучення іноземних інвес-

тицій для розвитку вітчизняного агропромислового комплексу.

За період членства в цій організації експорт аграрної продукції з України в грошовому вимірі збільшився практично по всіх товарних групах. Проте лібералізація імпорتنих тарифів істотно позначилася на збільшенні імпорту в Україну окремих груп агропродовольчих товарів із максимальним значенням 13,5 млрд дол. США у 2017 р.

Якщо у 2008 р. - набуття членства Україною в СОТ - найбільшу частку в структурі імпорту агропродовольчої продукції становили м'ясо та субпродукти (12,5%), риба (9,1), плоди і горіхи (8,6), олія (7,3), тютюн та вироби з нього (6,8), шоколад (5,3%), то вже у 2012 р. ситуація дещо змінилася: плоди і горіхи - 14,4%, м'ясо та субпродукти - 9,2, риба - 8,7, тютюн та вироби з нього - 6,5, шоколад - 5,7%, кава, чай і прянощі - 4,1%. У структурі імпорتنих поставок в Україну можна виокремити основні товарні

позиції: овочі, фрукти, м'ясо та м'ясопродукти. Відповідно концентрація імпорту збільшувалася в бік регіонів світу, які збільшили поставки за згаданими товарними позиціями: країни ЄС і країни Північної та Південної Америки, в першу чергу Бразилія і США. Країнами, з яких на постійній основі в значних обсягах імпортувалася агропродовольча продукція, є Німеччина, Туреччина, Польща, Бразилія, США, Норвегія, Італія, Франція, Нідерланди, Індонезія.

Вітчизняні виробники агропродовольчої продукції отримали певні переваги від членства України в СОТ, що позначилося на збільшенні експорту зернових, олії та насіння олійних культур, а також деяких інших товарів. Участь у багатосторонній торговельній системі сприяла закріпленню за Україною статусу великого світового експортера сільськогосподарської продукції, який відіграє провідну роль у системі глобальної про-

довольчої безпеки. Український експорт агропродовольчих товарів позитивно впливає на зниження ризиків цінних коливань на зовнішніх ринках, дозволяє підвищити рівень життя в бідних країнах світу - імпортерах сільськогосподарської продукції.

Основу українського агропродовольчого експорту становить продукція з низьким та середнім ступенем переробки - зернові й олійні культури, соняшникова олія. Частка вищеназваних товарних позицій динамічно зростає. Так, у 2008 р. сумарна їх частка становила 62%, а у 2016-2017 рр. досягла 90%. Експорт продукції рослинництва стабільно переважає показники експорту продукції тваринництва. У 2010-2015 рр. частка продукції рослинництва перевищувала 90% у структурі експорту з України агропродовольчої продукції, найвищий показник - 93,5% - припав на 2012 р. (табл. 1).

1. Структура експорту з України продукції тваринництва і рослинництва

Рік	Експорт продукції тваринництва		Експорт продукції рослинництва	
	млн дол. США	% до експорту агропродовольчої продукції, %	млн дол. США	% до експорту агропродовольчої продукції, %
2008	1158,4	10,3	10127,0	89,7
2009	781,6	8,0	8991,9	92,0
2010	976,0	9,5	9258,3	90,5
2011	1160,3	8,8	11986,8	91,2
2012	1181,0	6,5	17012,9	93,5
2013	1527,5	9,0	15484,5	91,0
2014	1646,3	9,7	15370,7	90,3
2015	833,5	5,6	13947,5	94,4
2016	811,7	5,3	14638,5	94,7
2017	1210,1	6,7	16751,3	93,3

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

Після вступу України до СОТ спостерігається тенденція щодо диверсифікації зовнішніх ринків, здебільшого за рахунок зменшення постачання товарів на традиційні ринки збуту в країни СНД та збільшення частки експорту до країн Європи та Азії, що свідчить про значну фінансову спроможність цих регіональних ринків і конкурентоспроможність української продукції.

Крім того, суттєво зросла частка експорту до країн Африки (7,7% від загального експорту сільськогосподарської продукції у 2008 р. до 19,2% у 2012 р., 15,0% - 2014 р. та 13,5% - 2015 р.). Чітко простежується географічна структура зовнішньої торгівлі України (в першу чергу експорту) агропродовольчою продукцією, де домінують чотири регіони: Азія, Європа, країни СНД та Африки.

Недостатніми вбачаються обсяги експорту до інших регіонів: країн Північної та Південної Америки, Австралії й Океанії.

У 2016-му та 2017 р. на країни Азії припало 45,8 і 42,8% українського експорту агропродовольчих товарів, Європейського Союзу - 27,1 і 32,2%, Африки - 15,5 і 13,9% та країни СНД - 7,7 і 7,8%, відповідно. Експорт продукції сільського господарства і харчової промисловості до країн Північної та Південної Америки, Австралії й Океанії становив лише 3,3%, що на 2 в.п. більше порівняно з 2008-2011 рр.

Головним досягненням аналізованого періоду слід вважати стрімкий вихід України на ринки Європи та Африки, що пов'язано не тільки зі збільшенням обсягів експорту, а й у цілому з кількісним збільшенням країн-

торговельних партнерів України. Слід підкреслити значне розширення торговельних зв'язків України на ринку продукції зернової галузі.

Основними покупцями української аграрної продукції у світі у 2017 р. були Індія (1954 млн дол. США), Нідерланди (1279), Єгипет (1258), Іспанія (1025), Китай (1016), Туреччина (930), Італія (776), Польща (612) та Іран (528 млн дол. США). Сумарна частка цих країн в українському експорті перевищила 52%. На відміну від 2010-2014 рр., тут сталася помітна зміна - Росія з 3-го місця перемістилася на 15-те.

Значним поштовхом до розвитку зовнішньоекономічної діяльності стало підписання у 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і

його державами-членами, з іншої сторони (далі - Угода про асоціацію), що забезпечує функціонування зони вільної торгівлі. Європейський Союз - надто важливий торговельний партнер України в сегменті агропродовольчої продукції. Угода про асоціацію сприяла збільшенню обсягів торгівлі з країнами ЄС в частині сільського господарства та харчової промисловості. ЄС стає основним торговельним партнером України.

За період дії Угоди про асоціацію товарооборот агропродовольчої продукції України з ЄС перевищив показники 2013 р. і становив у 2017 р. 8089 млн доларів США (табл. 2). Частка експорту агропродовольчої продукції у загальному вітчизняному експорті товарів до ЄС за цей період збільшилася на 4,8 в.п. і досягла 33,2%.

2. Місце агропродовольчої продукції у торгівлі товарами України з країнами ЄС у 2013-2017 рр., млн дол. США

Показник	2013	2014	2015	2016	2017
Товарооборот, всього	43806	38072	28345	30637	38332
У т.ч. агропродовольчої продукції	8087	7691	5870	6183	8089
Частка агропродовольчої продукції в товарообороті, %	18,5	20,2	20,7	20,2	21,1
Експорт, усього	16759	17003	13015	13496	17533
У т.ч. агропродовольчої продукції	4759	4968	4174	4242	5815
Частка агропродовольчої продукції в експорті, %	28,4	29,2	32,0	31,4	33,2

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

Порівняно з 2013 р. експорт до ЄС зріс на 22,2%, а сальдо - на 49,4%. При цьому частка експорту до ЄС у загальному вітчизняному експорті агропродовольчої продукції за цей період збільшилася на 4,9 в.п. і становила 32,3%.

Основними товарами українського експорту є сировинна продукція рослинництва (насіння зернових та олійних культур), нерафінована соняшникова та інші олії (табл. 3). У структурі експорту на ці товарні

позиції в середньому припадає понад 70%. Ще 8,5% займає група «залишки і відходи харчової промисловості» (в основному шрот і макуха олійних культур). Сировинна орієнтація українського експорту робить зовнішньоторговельні позиції України вразливими. Крім того, існує потенційна загроза, що в умовах вільної торгівлі деякі вітчизняні продовольчі товари (в першу чергу м'ясна та молочна продукція) будуть неконкурентними на європейських ринках.

3. Структура експорту агропродовольчої продукції з України в ЄС у 2013-2017 рр., %

Товарна група	2013	2014	2015	2016	2017
Зернові культури	36,2	36,4	39,0	30,2	29,4
Насіння і плоди олійних	28,3	18,5	15,5	14,3	18,8
Жири та олії	10,5	16,0	16,3	28,4	25,4
Залишки і відходи харчової промисловості	10,4	12,2	11,8	10,3	8,5
Інші	14,5	16,8	17,5	16,8	17,8

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

Експорт агропродовольчої продукції з України характеризується нерівномірністю розподілу по країнах ЄС. Майже 70% його при-

падає на шість країн: Іспанія, Нідерланди, Італія, Польща, Німеччина і Франція. Протягом 2010-2017 рр. кожна з них імпортувала з

України аграрної продукції більше ніж на 1 млрд дол. США. Така концентрація з часом посилюється.

Так, у 2013 р. на вищезазначені шість країн припадало близько 69,3% експортних поставок української агропродовольчої продукції, а в 2016-2017 рр. - понад 75% (табл. 4). Звуження експортних ринків ЄС до кількох країн спостерігається й по окремих товарних позиціях. Наприклад, більше по-

ловини українського експорту зернових припадає на Іспанію. До Франції експортується 17% олійних культур і 11% олії. Більше 20% олійних культур і практично чверть олії з України поставляється до Нідерландів, близько 40% відходів харчової промисловості - до Польщі тощо. Концентрація експорту на шести країнах у майбутньому може мати негативні наслідки для нарощування експортних поставок агропродовольчої продукції.

4. Частка шести країн ЄС у структурі товарообороту агропродовольчої продукції з Україною, %

Країна	2013	2014	2015	2016	2017	У середньому за 2013-2017 рр.
Іспанія	15,9	18,7	20,5	19,5	17,6	18,5
Нідерланди	14,5	15,2	13,9	16,7	22,0	16,5
Італія	12,6	13,4	14,0	14,8	13,3	13,6
Польща	11,1	12,2	11,5	11,9	10,5	11,4
Німеччина	4,7	5,5	4,8	5,8	6,9	5,5
Франція	10,5	7,6	9,3	8,1	4,8	8,0
Усього по шести країнах	69,3	72,6	74,0	76,8	75,2	73,6

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

У результаті підписання Угоди про асоціацію Україна отримала тарифні квоти на ряд товарів. Досвід із використання тарифних квот протягом 2014-2018 рр. вказує на наявність деяких проблем щодо використання власного потенціалу з метою експорту. Зокрема, у 2018 р. Україною в повному обсязі використані безмитні квоти на експорт до ЄС пшениці, кукурудзи, ячмінної крупи і борошна, яблучного і виноградного соків, обробленого крохмалю, солоду і клейковини, продуктів переробки солоду і крохмалю, оброблених томатів, меду, вершкового масла і м'яса птиці. Крім того, вичерпано додаткові преференційні квоти на мед, оброблені помідори, пшеницю і кукурудзу, які почали діяти протягом поточного року. Майже використані квоти на крохмаль і часник.

У цілому, порівняно з 2017 р., ситуація з використанням квот покращилася: незважаючи на зникнення з переліку ячменю та цукру, додалися м'ясо птиці, масло, окремі продукти з солоду і крохмалю. Загалом у 2018 р. здійснювався експорт близько 40 квотованих товарних позицій. Однак більшість квот не використовувалася навіть наполовину. Основні причини неспроможності використання тарифних квот повною мірою - це проблеми з дотриманням правил безпеки харчових продуктів, недотримання стандартів у сфері санітарних та фітосанітарних заходів, орієнтація на експорт в країни інших

географічних регіонів світу, відсутність надійних торговельних партнерів у ЄС.

Крім Європейського Союзу Україна має чинні угоди про вільну торгівлю з країнами ЄАВТ із 2012 р. (Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн), Грузією з 1996 р., Македонією з 2001 р., Чорногорією з 2013 р., країнами СНД із 2012 р. (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан), з Канадою з 2016 р. та з Ізраїлем з 2017 р. Тривають перемовини про укладання угод про вільну торгівлю з Туреччиною, В'єтнамом та Сербією. Тарифна лібералізація в рамках угод про зону вільної торгівлі є більш суттєвою порівняно з аналогічними зобов'язаннями зовнішньоторговельних партнерів у рамках СОТ. Наразі Україна має надвисокий рівень зовнішньої відкритості та слабку диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків. Тому ефективна аграрна політика може стати для вітчизняного бізнесу вагомим фактором підвищення конкурентоспроможності в умовах геопросторової переорієнтації його діяльності насамперед на ринки ЄС.

Для переходу до експорту наукомісткої інноваційної продукції в умовах сталого розвитку економіки 27 грудня 2017 р. Кабінетом Міністрів України схвалено Експортну стратегію України («дорожню карту» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки [6], якою визначено такі стратегічні цілі:

створити сприятливі умови, що стимулюють торгівлю та інновації для диверсифікації експорту;

забезпечити розвиток послуг з підтримки бізнесу та торгівлі, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємств, зокрема малих і середніх, та удосконалення навичок і компетенцій підприємств, зокрема малих та середніх, необхідних для участі в міжнародній торгівлі.

Враховуючи особливості аграрного сектору економіки за участі ННЦ «Інститут аграрної економіки» підготовлено проект Стратегії розвитку експорту продукції сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року. Цей документ спрямований на забезпечення активної присутності України на світовому ринку продовольства за умови неодмінного дотримання вимог щодо забезпечення продовольчої безпеки країни. Для цього запропоновано низку заходів щодо диверсифікації товарної номенклатури експорту через поступове збільшення кількості експортних позицій, насамперед готових харчових продуктів, харчових добавок та інгредієнтів, інклюзивних та органічних товарів. До 2026 р. частка продукції харчової та переробної промисловості в структурі українського експорту має становити 40% і 21% відповідно.

Розвиток зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами передбачає диверсифікацію ринків збуту шляхом закріплення на існуючих та відкриття нових ринків, проведення активних дій з боку держави, спрямованих на полегшення доступу вітчизняних експортерів до потенційно привабливих ринків. Протягом наступних 7-ми років для вітчизняної агропродовольчої продукції передбачається відкриття ринків 50 країн. До експортної діяльності необхідно залучити нові вітчизняні компанії за рахунок розширення доступу малих і середніх виробників до зовнішніх ринків збуту та забезпечити підвищення інституційної спроможності громадських об'єднань вітчизняних товаровиробників агропродовольства щодо доступу до експортних ринків.

Враховуючи експортно-орієнтовану модель розвитку сільськогосподарства, хар-

чової та переробної промисловості, прогнозні показники експорту були сформовані на базі середньострокових світових аграрних трендів та очікувань пропозиції продукції від України, що розраховуються провідними світовими організаціями, такими як FAO, OECD, WorldBank, USDA та інші [8-11]. Документ враховував міжнародні очікування, покладені в основу Цілей Сталого Розвитку ООН, передбачає неодмінне та першочергове забезпечення економічного розвитку та продовольчої безпеки України, збереження та реалізацію її експортного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності у сфері агропродовольчого виробництва.

Висновки. Дослідження дозволяє зробити висновок, що українські експортери агропродовольчої продукції активно освоюють світові та регіональні ринки. При цьому мають резерви для подальшого збільшення експорту агропродовольчої продукції. Це вимагає від державної влади виконання заходів Стратегії розвитку експорту продукції сільськогосподарства, харчової та переробної промисловості України. Насамперед варто організувати постійний моніторинг світового ринку продовольства по країнах, товарах і послугах для виявлення нових, потенційно привабливих ніш для вітчизняних товарів. Необхідне також забезпечення інформаційної підтримки сільськогосподарських товаровиробників і переробників шляхом надання доступу до оперативної інформації про попит на зовнішніх ринках, умови та процедури доступу до них, зокрема нормативно-правове регулювання, митні процедури, стандарти та технічні регламенти, можливі зміни кон'юнктури ринків збуту тощо.

Реалізація завдань Стратегії потребує збалансованого розвитку виробничих агропродовольчих ланцюгів, що безпосередньо визначають експортний потенціал країни, адже в перспективі відбуватиметься збільшення світового попиту на продукти харчування. Однак майбутні обсяги пропозиції залишаються менш прогнозованими, оскільки частіше зазнаватимуть коливань внаслідок впливу природно-кліматичних факторів та змін ринкових умов.

Список бібліографічних посилань

1. Білорус О. Г., Власов В. І., Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2008. 632 с.
2. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Bilorus, O.H., Vlasov, V.I., & Sabluk, P.T. (2008). *Globalizatsiya i prodovolstvo : monohrafiia [Globalization and food: monograph]*. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].

3. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки : монографія. Житомир : ДВНЗ «Державний агроекологічний університет», 2008. 384 с.

4. Кириленко І. Г., Івченко В. Є., Дем'янчук В. В. Продовольча безпека України в світлі сучасних тенденцій світової економіки. *Економіка АПК*. 2017. № 8. С. 514.

5. Лупенко Ю. О. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства : монографія / Ю. О. Лупенко та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. 320 с.

6. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80>.

7. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року ; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2012. 182 с.

8. European Commission. *Agriculture and Rural Development*. URL : https://ec.europa.eu/agriculture/index_en.

9. OECD/FAO (2018), OECD-FAO Agricultural Outlook 2018-2027, OECD Publishing, Paris/ Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome. 2018. URL : https://doi.org/10.1787/agr_outlook-2018-en.

10. United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service. URL : <https://www.fas.usda.gov/>.

11. Food Outlook. Biannual Report on Global Food Markets. July 2018. /Food and Agriculture Organization. 2018. URL : <http://www.fao.org/3/CA0239EN/ca0239en.pdf>.

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].

3. Zinchuk, T.O. (2008) *Yevropeyska intehratsiya: problemy adaptatsiyi ahrarnoho sektora ekonomiky : monografiia [European integration: problems of adaptation of the agrarian sector of the economy: monograph]*. Zhytomyr: State University of Agroecology [In Ukrainian].

4. Kyrylenko, I.H., Ivchenko, V.Ye., & Demianchuk, V.V. (2017). *Prodovolcha bezpeka Ukrainy v svitli suchasnykh tendentsiy svitovoyi ekonomiky [Food security in Ukraine and modern trends for the world economy]*. *Ekonomika APK*, 8, pp. 5-14 [In Ukrainian].

5. Lupenko, Yu.O., Pugachov, M.I., Dukhnytskyi, B.V., et al. (2015). *Formuvannia hlobalnoho i rehionalnoho rynkiv silskohospodarskoi syrovyny ta prodovolstva: monografiia [Formation of global and regional markets for agricultural raw and food: monograph]*. Yu.O. Lupenko & M.I. Pugachov (Eds.). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].

6. Pro skhvalennya Eksportnoyi stratehiyi Ukrainy ("dorozhnoyi karty" stratehichnoho rozvytku torhivli) na 2017-2021 roky: Rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 hrudnya 2017 r. № 1017-r [On approval of the export strategy of Ukraine (roadmap for strategic trade development) for 2017-2021: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 27.12.2017, No. 1017-p]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80> [In Ukrainian].

7. Lupenko, Yu.O. & Mesel-Veseliak, V.Ya. (Eds.) (2012). *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine for the period up to 2020]*. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].

8. Agriculture and Rural Development. (n.d.). *European Commission*. Retrieved from: https://ec.europa.eu/agriculture/index_en [In English].

9. OECD-FAO Agricultural outlook 2018-2027 (2018). Paris: Food and Agriculture Organization of the United Nations. Retrieved from: https://doi.org/10.1787/agr_outlook-2018-en [In English].

10. United States department of agriculture, foreign agricultural service. Retrieved from: <https://www.fas.usda.gov> [In English].

11. Food outlook. Biannual report on global food markets (2018). *Food and Agriculture Organization*. Retrieved from: <http://www.fao.org/3/CA0239EN/ca0239en.pdf> [In English].

Pugachov M.I. Development of foreign trade of agro-food products

The purpose of the article is to investigate modern tendencies of Ukraine's foreign trade and make a prognosis for further trade-economy cooperation development, as well as to define perspective sales markets for domestic agro-food products.

Research methods. The research basis is systematic approach to assessing the course of events, that occurred on world agro-food products markets. Also, historical and analytical methods were used while forming and assessing analytical materials, as well as comparative method for evaluating the results.

Research results. The research formulates author's view on the modern process of development of foreign trade of agro-food products in Ukraine. Tendencies of foreign trade of agro-food products between counties were analyzed in the article. Main issues for further export volumes increase were defined and directions for future mutually beneficial cooperation, that provide economic advantages to Ukrainian producers, were substantiated.

It was noted that Ukrainian agro-food producers have received certain advantages by becoming the WTO member. This contributed to an increase in the export of cereals, oil and seeds, as well as some other goods. Participation in the multilateral trading system has helped to consolidate Ukraine's status as a major global agricultural exporter, which plays a leading role in the global food security system. Ukrainian agricultural export positively affects the reduction of price fluctuations risks in foreign markets and allows increasing the living standards in the world poor countries, which also act as importers of agricultural products.

Signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union became a significant impetus for economic development which ensures functioning of the Free Trading Zone. The European Union is an extremely important trading partner to Ukraine. The Association Agreement has contributed to an increase in the trade volume with the European Union in the agricultural and food sector. The European Union became the main trading partner of Ukraine.

For further development of the Ukrainian economy, a draft Strategy for Export of Agricultural Products, Food and Industry of Ukraine up to 2026 was prepared. This document is aimed at ensuring Ukraine's active presence in the world food market subject to strict compliance with the requirements for ensuring food security of the country. Considering this goal, the increase level of diversification of the commodity nomenclature of exports was proposed due to gradual export items increase, in particular finished food products, food additives and ingredients, inclusive and organic goods.

Elements of scientific novelty. Scientific novelty of the research results lies in suggested directions for Ukrainian exports development and enlargement of mutually beneficial cooperation in the agrarian sector of economy.

Practical significance. Proposed approaches can be used by government authorities when planning a future prognosis for balances of supply and demand on main agro-food products and conducting economic development forecast. Tabl.: 4. Figs.: 1. Refs.: 11.

Keywords: agrarian economy; free trading zone; international integration; food; agriculture; forecast; market; development.

Pugachov Mykola Ivanovich - doctor of economic sciences, professor, corresponding member of NAAS, deputy director for scientific work at National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)
E-mail: avtor05@ukr.net
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7507-5870>

Пугачёв Н.И. Развитие внешней торговли агропродовольственными товарами

Цель статьи - исследовать современные тенденции внешней торговли Украины и осуществить прогноз дальнейшего развития торгово-экономического сотрудничества, определить перспективные рынки сбыта отечественной агропродовольственной продукции.

Методика исследования. Основой исследования является системный подход к оценке текущих ситуаций, которые возникли на мировом рынке агропродовольственных товаров. Используются исторический и аналитический методы при формировании и анализе аналитических материалов, а также сравнительный метод для оценки его результатов.

Результаты исследования. Исследование отражает авторский взгляд на современный процесс развития внешней торговли агропродовольственными товарами в Украине. Проанализированы тенденции развития торговли агропродовольственной продукцией между странами, определены основные проблемные моменты дальнейшего наращивания экспорта и обоснованы направления взаимовыгодного сотрудничества в будущем, которые обеспечат получение экономических выгод украинскими товаропроизводителями.

Элементы научной новизны имеют предложенные направления развития украинского экспорта и развития взаимовыгодного сотрудничества в аграрной сфере экономики.

Практическая значимость. Указанные подходы могут быть использованы органами государственной власти при планировании будущих прогнозных балансов спроса и предложения для основных групп аграрной продукции и прогнозировании развития экономики. Табл.: 4. Илл.: 1. Библиогр.: 11.

Ключевые слова: аграрная экономика; зона свободной торговли; международная интеграция; продовольствие; сельское хозяйство; прогноз; рынок; развитие.

Пугачёв Николай Иванович - доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент НААН, заместитель директора по научной работе, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)
E-mail: avtor05@ukr.net
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7507-5870>

Стаття надійшла до редакції 03.02.2019 р.

Фахове рецензування: 05.02.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Пугачов М. І. Розвиток зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами. *Економіка АПК*. 2019. № 3. С. 6 – 13.

*

УДК 662.6:338

JEL Classification: Q16, Q18

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201903013>

О.М. ШПИЧАК, доктор економічних наук, професор, академік НААН
О.В. БОДНАР, доктор економічних наук, старший науковий співробітник
С.О. ПАШКО

Виробництво біопалива в Україні у контексті оптимального вирішення енергетичної проблеми

Мета статті - запропонувати методологічний підхід щодо оцінки місця і ролі продовольства в загальній енергетичній проблемі, розглянути можливості розв'язання існуючого протиріччя між виробництвом продуктів харчування та біопалива, встановити тенденції розвитку світового ринку біопалива та причини його повільного розвитку в Україні в контексті економіко-політичних інтересів країн світу, запропонувати підходи щодо оптимального вирішення енергетичної проблеми в Україні відповідно до сучасних викликів, розробити економічну модель алгоритму зіставлення ефективності різних варіантів використання сільськогосподарської сировини з метою отримання

© О.М. Шпичак, О.В. Боднар, С.О. Пашко, 2019